

It is concluded that implementation of the interregional project allows optimizing the process of student's soft skills formation, in particular, to form the basis of infomedia literacy of future teachers of Ukrainian language and literature based on communicative interaction aimed at personal and professional development.

During various webinars, workshops and individual training, participants have the opportunity to choose an individual trajectory of professional development, demonstrate basic cognitive and communicative skills (ability to listen, persuade and argue, give presentations, prepare public speeches, participate in teamwork, etc.), which contribute to the development of relationships with peers and teachers; activate systemic, creative, structural, tactical and strategic thinking.

Key words: *interregional project, soft skills, student-philologist, future teacher of Ukrainian language and literature, infomedia literacy, critical thinking, educational and research centre "MEDIA & TEACHER CAMPUS", institution of higher education, A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, Y. Fedkovych Chernivtsi National University.*

УДК 378.026:80

Тетяна Собченко

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ORCID ID 0000-0002-9213-5556

DOI 10.24139/2312-5993/2021.04/247-255

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Метою статті є теоретичне обґрунтування дидактичної системи змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей. Методами дослідження є аналіз педагогічної літератури, систематизація й узагальнення досліджень із проблеми реалізації змішаного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти, метод моделювання. Представлено сутність понять «змішане навчання», «система», «педагогічна система», «дидактична система».

У статті визначено компонентний склад дидактичної системи змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей та виділено концептуально-цільовий, організаційно-проектувальний, змістово-технологічний та діагностично-результативний блоки, які мають свою структуру. Обґрунтовано системно-синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, ресурсний, герменевтичний підходи, на яких ґрунтується дидактична система змішаного навчання. Розкрито мету, принципи, педагогічні умови, інструментарій (методи, форми, технології, засоби), критерії та показники рівнів сформованості предметної та цифрової компетентностей, визначено результат. Окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: *змішане навчання, здобувачі, система, філологічні спеціальності, якість освіти.*

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві підвищується роль комп'ютерних освітніх та цифрових технологій, роль і значення яких загострилися у зв'язку з переходом закладів вищої освіти на змішану форму навчання через карантин, спричинений коронавірусом COVID-19.

На необхідності активного впровадження комп'ютерних освітніх технологій у роботу закладів вищої освіти й, зокрема, вищої педагогічної освіти наголошується в провідних нормативних документах, зокрема: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про Національну програму інформатизації», наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 року № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», Проєкті «Цифрової адженди – 2020», проєкті Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, «Рамка цифрової компетентності 2.0», «Опис рамки цифрових компетентностей для громадян України», «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України».

У період пандемії, коли заклади вищої освіти перейшли на дистанційну та змішану форму навчання, Міністерством освіти і науки України було надано організаційну та методичну допомогу в питаннях організації освітнього процесу у вигляді таких документів: «Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти», «Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій».

В українських закладах вищої освіти наразі є затребуваним змішане навчання, яке спонтанно увійшло та стало серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу, зокрема для здобувачів освіти філологічних спеціальностей, оскільки вони мають певну специфіку підготовки. Успішно розв'язати цю проблему допоможе моделювання дидактичної системи змішаного навчання студентів вищої освіти філологічних спеціальностей. Тому виникає потреба теоретичного обґрунтування дидактичної системи змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що питання підготовки студентів вищої освіти філологічних спеціальностей розглядала С. Процька, яка у своєму дослідженні розкрила комп'ютерно-орієнтовану методика формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів, теоретично та практично обґрунтувала методи, форми й засоби організації освітнього процесу (Процька, 2019). Специфіку підготовки студентів гуманітарних спеціальностей в умовах інформатизації освіти висвітлила у своїй роботі (Карташова, 2012). Нашому дослідженню відповідає думка Н. Ломоносової, яка у своїй науковій праці проаналізувала змішане навчання

як засіб забезпечення інформатизації вищої освіти (Ломоносова, 2017). Питання застосування активних методів у змішаному навчанні розкрито дослідницею М. Моховою (Мохова, 2005).

Для нашого дослідження інтерес становить колективна монографія (Бондаренко та ін., 2017), у якій розглядаються теоретичні і практичні основи проєктування мультимедійних електронних освітніх ресурсів професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Не дивлячись на широкий спектр вивчення специфіки підготовки студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти, доведено, що питання розробки дидактичної системи змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей залишається не розкритим та вимагає негайного вирішення.

Мета статті – теоретично обґрунтувати дидактичну систему змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети було застосовано в комплексі такі теоретичні методи дослідження: аналіз педагогічної літератури, систематизація й узагальнення досліджень із проблеми реалізації змішаного навчання здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей та метод моделювання.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення моделювання дидактичної системи змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей виникає необхідність дати авторські робочі визначення понять «змішане навчання», «система», «педагогічна систем», «дидактична система», які не претендують на повноту та вичерпність.

На основі аналізу наукових підходів (В. Кухаренка, Н. Ломоносової, Н. Морзе, М. Мохової, О. Спіріна, Г. Ткачук, та ін.) та державних документів щодо реалізації змішаного навчання в закладах вищої освіти з'ясовано, що змішане навчання (у перекладі з англ. *blended learning*) – це процес здобування знань, умінь і навичок, що супроводжується поєднанням різних технологій навчання: інформаційно-комунікативних, цифрових, мультимедійних.

Система (у перекладі з грец. *systema*) – «ціле, те що складено з частин», об'єднання різноманітностей у ціле на основі їхніх органічних взаємозв'язків.

Ми погоджуємося з думкою (Ільїної, 1972; Селевко, 1998), що педагогічна система – це сукупність взаємопов'язаних процесів, методів, засобів, які мають спільну мету й визначають певний порядок здійснення педагогічного процесу.

Центральною ланкою педагогічної системи виступає дидактична система – сукупність взаємозв'язаних елементів, що спрямована на досягнення освітніх цілей.

Оскільки структура будь-якого процесу – це не лише компоненти, які до нього входять, але й зв'язки між ними, цілісні властивості процесу, то всі компоненти розглядаються в певних закономірних зв'язках (Бабанський, 1983, с. 135-137). Складові дидактичної системи:

- цілі навчання (чому вчити?);
- зміст навчання (що вивчати?);
- дидактичні процеси, форми (у якій формі вчити?);
- методи (як вчити?);
- засоби (за допомогою чого вчити?);
- принципи навчання.

Дидактична система змішаного навчання студентів закладів вищої освіти філологічних спеціальностей містить структурні елементи, які узгоджені та взаємопов'язані між собою, а також ґрунтується на таких *підходах*:

- системно-синергетичному (дозволяє вивчати предмет дослідження та самих суб'єктів освітнього процесу в їх постійному розвитку як відкритих синергетичних систем);

- особистісно-діяльнісному (визначає унікальність кожної особистості та її особистих інтересів, потреб та можливостей, а також провідну роль діяльності як провідного фактора формування здобувачів освіти як фахівців та як особистостей);

- компетентнісному (зорієнтований на забезпечення оволодіння здобувачами вищої педагогічної освіти загальними (насамперед цифровою компетентністю) та предметними компетентностями);

- ресурсному (дає можливість, з одного боку, урахувати матеріально-технічні, викладацькі, інформаційні, освітні, методичні ресурси закладу вищої освіти, а з іншого боку – фізіологічні, психічні, енергетичні, освітні ресурси здобувачів вищої освіти);

- герменевтичному (спрямовує кожного учасника взаємодії реалізувати осягнення тексту в широкому його значенні на третьої рівнях: усвідомлення образно-сислового змісту (граматичне та психологічне інтерпретування), історичне інтерпретування та створення цілісної виконавської концепції як відкритої системи, що передбачає організацію різних видів діалогів (здобувача з текстом, здобувача та його автора, здобувача й викладача, здобувача та культури в цілому).

Моделюючи дидактичну систему, ми визначили блоки системи, що реалізуються за допомогою визначених педагогічних технологій, сформульованих педагогічних умов, засобів, методів, прийомів, форм навчання, а також сформулювали мету і принципи. Слід зазначити, що виділені структурні складові дидактичної системи змішаного навчання студентів вищої освіти філологічних спеціальностей взаємопов'язані між собою, що впливає на кінцевий результат.

Метою дидактичної системи змішаного навчання студентів філологічних спеціальностей у закладах вищої освіти є забезпечення сформованості предметної та цифрової компетентностей у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Завданням є формування у студентів мотивів, знань, умінь, необхідних для успішної реалізації предметної та цифрової компетентностей у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Нами визначено основні *функції дидактичної системи*: мотиваційна, адаптивна, ціннісно-орієнтовна, навчальна, виховна, прогностична, управлінська, науково-дослідна, інформаційна, методична, технологічна, контрольнo-коригувальна, які пов'язані й узгоджуються між собою.

Під час розробки дидактичної системи нами були враховані такі основні принципи навчання: наступності й перспективності, систематичності та послідовності, системності, прикладної спрямованості, активності, наочності, індивідуального та диференційованого підходу в навчанні, новизни. Зазначимо, що організація змішаного навчання передбачає оволодіння навчальним матеріалом за власною траєкторією та можливостями здобувачів, що сприяє реалізації індивідуального підходу та забезпечення рівних умов щодо отримання освітніх послуг, зокрема для осіб із фізичними вадами. Щодо принципу новизни, для студентів «мережевого» покоління користування цифровими інструментами та електронною інформацією є своєрідною необхідністю, тому, здійснюючи постійну новизну елементів освітнього процесу, їх комбінування, буде сприяти реалізації цього принципу навчання.

Виходячи з мети та завдання дидактичної системи є необхідність виділення структурних компонентів предметної та цифрової компетентностей студентів філологічних дисциплін, які є складовою організаційно-проектувального блоку. Першим компонентом є *мотиваційно-цільовий*, який включає в себе сформованість мотивів із оволодіння певною діяльністю, постановку конкретних та чітких цілей для досягнення результату. Другий компонент – *когнітивно-процесуальний* –

передбачає інтегративну сукупність знань, умінь, які є необхідними для здійснення певної діяльності. Третій компонент – *особистісно-ціннісний* – містить сформованість визначених особистісних якостей та цінностей.

Для змістово-технологічного блоку дидактичної системи змішаного навчання логічним є визначення організаційно-педагогічних умов її успішної реалізації:

- забезпечення спеціальної підготовки викладачів педагогічних дисциплін до реалізації змішаного навчання в закладах вищої освіти;
- розробка інформаційно-програмного забезпечення та методичних рекомендацій для викладачів педагогічних дисциплін щодо реалізації змішаного навчання в закладах вищої освіти.

До педагогічного інструментарію можна віднести методи: традиційні, інтерактивні, комп'ютерні; форми: лекції, практичні та семінарські заняття, відеоконференції, онлайн-консультації; засоби: традиційні та комп'ютерні.

Діагностично-результативний блок дидактичної системи змішаного навчання містить розроблені критерії та показники (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) рівнів предметної компетентності студентів філологічних спеціальностей (високого, достатнього, середнього, низького) та рівні сформованості цифрової компетентності (високий, середній, низький).

Очікуваним результатом дидактичної системи змішаного навчання студентів є сформованість у здобувачів філологічних спеціальностей предметної та цифрової компетентностей. Ми акцентуємо увагу на сформованості цифрової компетентності здобувачів філологічних спеціальностей, оскільки під час здійснення професійної підготовки майбутніх учителів філологічного профілю, викладається менше навчальних дисциплін, спрямованих на оволодіння цифровими технологіями, ніж майбутнім педагогам, які навчаються на інших факультетах. Тому реалізація вищевказаної моделі є актуальною для здобувачів різних факультетів, зокрема здобувачів філологічних спеціальностей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Розроблена дидактична система змішаного навчання студентів філологічних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти має такі блоки: концептуально-цільовий, організаційно-проектувальний, змістово-технологічний та діагностично-результативний, які є підсистемою та мають свою структуру.

Експериментальна перевірка розробленої дидактичної системи змішаного навчання буде здійснюватися шляхом її впровадження в процес навчання здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей.

Перспективою подальших досліджень є детальне розкриття кожного структурного елементу моделі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабанский, Ю. К. (1983). *Педагогика*. Москва: Просвещение (Babanskyi, Yu. K. (1983). *Pedagogy*. Moscow: Enlightenment).
- Бондаренко, О. Ф., Матвієнко, О. В., Коваль, Т. І., Соловей, М. І. та інші. (2017). *Теорія і практика проектування мультимедійних електронних освітніх ресурсів професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов*. Київ: КНЛУ (Bondarenko, O. F., Matvienko, O. V., Koval, T. I., Solovei, M. I. et al. (2017). *Theory and practice of designing multimedia electronic educational resources for the training of future teachers of foreign languages*. Kyiv: KNLU).
- Ильина, Т.А. (1972). *Системно-структурный подход к организации обучения*. Москва (Ilna, T. A. (1972). *Systemic and structural approach to the organization of training*. Moscow).
- Кабінет Міністрів України Розпорядження від 17 січня 2018 р. № 67-р Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні на 2018-2020 роки (Cabinet of Ministers of Ukraine Order of January 17, 2018 № 67-r Concept of development of the digital economy and society in Ukraine for 2018-2020 (2018). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>).
- Кабінет Міністрів України Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (Cabinet of Ministers of Ukraine Strategy of information society development in Ukraine (2013). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>).
- Кабінет Міністрів України Розпорядження від 17 січня 2018 № 67-р Проект Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (Cabinet of Ministers of Ukraine Order of January 17, 2018 № 67-r Draft Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>).
- Кабінет Міністрів України Розпорядження від 03.03.2021 р. № 167-р. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації (Cabinet of Ministers of Ukraine Order of 03.03.2021 № 167-r. On approval of the Concept for the development of digital competencies and approval of the action plan for its implementation (2021). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>).
- Карташова, Л. А. (2012). *Система навчання інформаційних технологій студентів гуманітарних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах* (дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.02). Київ (Kartashova, L. A. (2012). *The system of teaching information technology to students of humanities in higher pedagogical educational institutions* (DSc thesis). Kyiv).
- Ломоносова, Н. В. (2017). *Система смешаного обучения в условиях информатизации высшего образования* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Москва (Lomonosova, N. V. (2017). *The system of blended learning in the context of informatization of higher education* (PhD thesis). Moscow).
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України Проект «Цифрова аджента – 2020» (Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine Digital Agent - 2020 Project (2016). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/249575382>).

- Міністерство освіти і науки України Закон України про вищу освіту (*Ministry of Education and Science Law of Ukraine on Higher Education* (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>).
- Міністерство освіти і науки України Наказ від 25.04.2013 №466 Про затвердження Положення про дистанційне навчання (*Ministry of Education and Science of Ukraine Order of 25.04.2013 №466 On approval of the Regulations on distance learning* (2013). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>)
- Міністерство освіти і науки України Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти (*Ministry of Education and Science of Ukraine Recommendations for the introduction of blended learning in institutions of professional higher and higher education* (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhenya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti>).
- Міністерство освіти і науки України Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій (*Ministry of Education and Science of Ukraine Recommendations on the organization of current, semester control and certification of students with the use of distance technologies* (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-potochnogo-semestrovogo-kontrolyu-ta-atestaciyi-zdobuvachiv-osviti-iz-zastosuvannyam-distancijnih-tehnologi>).
- Міністерство цифрової трансформації в Україні Опис рамки цифрових компетентностей для громадян України (*Ministry of Digital Transformation in Ukraine Description of the framework of digital competencies for citizens of Ukraine* (2021). Retrieved from: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf).
- Мохова, М. Н. (2005). *Активные методы в смешанном обучении в системе дополнительного педагогического образования* (дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08). Москва (Mokhova, M. N. (2005). *Active methods in blended learning in the system of additional pedagogical education* (PhD thesis). Moscow).
- Процька, С. М. (2019). *Комп'ютерно-орієнтована методика формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів* (дис. ...канд. пед. наук: 13.00.10). Київ (Protska, S.M. (2019). *Computer-oriented methods of forming professional and pedagogical competence of future teachers of philology* (PhD thesis) Kyiv).
- Селевко, Г. К. (1998). *Современные образовательные технологии*. Москва (Selevko, H. K. (1998). *Modern educational technologies*. Moscow).
- DigComp 2.1: *The Digital Comhetence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use* (2017). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/digcomp-21-digital-competence-framework-citizens-eight-proficiency-levels-and-examples-use>.

РЕЗЮМЕ

Собченко Татьяна. Теоретическое обоснование дидактической системы смешанного обучения студентов учреждений высшего образования филологических специальностей.

Целью статьи является теоретическое обоснование дидактической системы смешанного обучения студентов учреждений высшего образования филологических

специальностей. Методами исследования является анализ педагогической литературы, систематизация и обобщение исследований по проблеме реализации смешанного обучения соискателей высшего педагогического образования, метод моделирования. Представлена сущность понятий «смешанное обучение», «система», «педагогическая система», «дидактическая система».

В статье определен компонентный состав дидактической системы смешанного обучения студентов учреждений высшего образования филологических специальностей и выделены концептуально-целевой, организационно-проекттировочный, содержательно-технологический и лечебно-результативный блоки, которые имеют свою структуру. Обоснованы системно-синергетический, личностно-деятельностный, компетентностный, ресурсный, герменевтический подходы, на которых основывается дидактическая система смешанного обучения. Раскрыты цели, принципы, педагогические условия, инструментарий (методы, формы, технологии, средства), критерии и показатели уровней сформированности предметной и цифровой компетентностей, определены результаты и перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: смешанное обучение, студенты, система, филологические специальности, качество образования.

SUMMARY

Sobchenko Tetyana. Theoretical substantiation of the didactic system of blended learning of students of higher education institutions in philological specialties.

The aim of the article is a theoretical substantiation of the didactic system of blended learning of students of higher education institutions in philological specialties. Research methods are the analysis of pedagogical literature, systematization and generalization of research on the problem of implementation of blended learning of higher pedagogical education and the method of modeling. The essence of the concepts of "blended learning", "system", "pedagogical system", "didactic system" is presented.

The article defines the component composition of the didactic system of blended learning of students of higher education institutions in philological specialties and highlights the conceptual and target, organizational and design, content and technological and diagnostic and effective blocks, which have their own structure. The system and synergetic, personal and activity, competence, resource, hermeneutic approaches were substantiated, on which the didactic system of blended learning is based. The aim, principles, pedagogical conditions, tools (methods, forms, technologies, ways), criteria and indicators of the levels of subject and digital formation were revealed. The competence and the result were determined. The prospects for further research were outlined.

Key words: blended learning, students, system, philological specialties, quality of education.